

Szczecin, 04.06.2022 r.

dr hab. Katarzyna Gadomska-Lila, prof. US
Katedra Organizacji i Zarządzania Instytut
Zarządzania
Wydział Ekonomii, Finansów i Zarządzania Uniwersytet Szczeciński

RECENZJA
rozprawy doktorskiej mgr. Adriana Machajskiego
pt. „Elastyczność funkcjonalna organizacji a satysfakcja zawodowa osób
niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy”, napisanej pod kierunkiem naukowym
dr hab. inż. Anny Lemańskiej-Majdzik, prof. PCz na Wydziale Zarządzania
Politechniki Częstochowskiej

Formalne i prawne podstawy wykonania recenzji

Formalną podstawę opracowania niniejszej recenzji stanowi pismo Przewodniczącej Rady Dyscypliny Naukowej Nauki o Zarządzaniu i Jakości dr hab. Agaty Mesjasz-Lech, prof. PCz, z dnia 30.03.2022 r., informujące o powierzeniu mi przez Radę Dyscypliny Naukowej Nauki o Zarządzaniu i Jakości Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej roli recenzenta.

Podstawą prawną dla prowadzonego postępowania jest art. 187 ustawy z dnia 20.07.2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2020 poz. 85 z późniejszymi zmianami), w myśl którego: „rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”.

Ocena doboru problematyki badawczej i tematu rozprawy

W dyskusji na temat sytuacji osób niepełnosprawnych w Polsce podejmowanych jest wiele wątków dotyczących uregulowań prawnych, finansowych czy organizacyjnych, które

mają ułatwiać tym osobom dostęp do rynku pracy, a pracodawcom przynosić wymierne korzyści z ich zatrudniania. Uwzględnienie zarówno perspektywy pracodawców, jak i pracowników pozwala zbudować bardziej wiarygodny obraz pozycji osób niepełnosprawnych na rynku pracy i dostrzec korzyści wynikające z ich zatrudniania, a także umożliwia zidentyfikowanie pewnych trudności z tym związanych. Sytuacja osób niepełnosprawnych jest złożona - z jednej strony pozytywne zmiany w postrzeganiu niepełnosprawności czy rozwiązania legislacyjne umożliwiające oferowanie wsparcia pracownikom niepełnosprawnym przeciwdziałają wykluczeniu i zachęcają do aktywności, zarówno pracowników, jak i pracodawców; z drugiej jednak - przeszkody biurokratyczne czy wciąż jeszcze żywe stereotypy sprawiają, że bardzo ważna jest akceptacja i zrozumienie potrzeb osób niepełnosprawnych. Tym większego znaczenia nabiera identyfikacja czynników determinujących postawy i zachowania pracowników niepełnosprawnych, zwłaszcza takich, jak satysfakcja czy zaangażowanie. Otwarcie się na tego rodzaju różnorodność, akceptacja ograniczeń, partnerstwo oraz gotowość niesienia realnego wsparcia, to kluczowe warunki integracji społecznej. Na tym polu szczególną rolę mają do odegrania pracodawcy z otwartego rynku pracy, istotnie odpowiedzialni za aktywizację i lepszą integrację społeczną osób niepełnosprawnych.

W tym kontekście problematyka podjęta przez mgr. Adriana Machajskiego jest bardzo ważna i aktualna. Skłania do refleksji nad stosunkiem do odmienności i jej poszanowaniem, a wreszcie zwraca uwagę na działania organizacji w zakresie rozwoju pożądaných postaw i zachowań pracowników niepełnosprawnych oraz pozwala zidentyfikować dobre praktyki w tym zakresie. Przyjęty przez Doktoranta punkt widzenia wskazuje, że integrowanie różnic, jakie ma miejsce w organizacjach działających na otwartym rynku pracy może przynieść korzyści zarówno pracownikom pełno, jak i niepełnosprawnym. Wskazuje bowiem kierunki niezbędnych zmian, których należy dokonać, aby osiągnąć rzeczywistą poprawę satysfakcji z pracy osób niepełnosprawnych, wiążąc je szczególnie z treścią pracy. Szanse ujawnienia się pożądaných postaw można zwiększyć dzięki praktykom w obszarze elastyczności funkcjonalnej, zwłaszcza personalnej, w tym zatrudnienia. W ten nurt wpisuje się koncepcja rozprawy doktorskiej mgr. Adriana Machajskiego, która mieści się w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości oraz porusza temat istotny, zarówno z punktu widzenia teorii, jak i praktyki zarządzania.

Ocena celu i hipotez rozprawy

Podstawę dla wytyczenia celu rozprawy stanowił trafnie postawiony problem badawczy oraz prawidłowo zdefiniowane pytania, które ukierunkowały dalsze rozważania. Główny cel rozprawy został określony jako „ocena satysfakcji zawodowej osób niepełnosprawnych zatrudnionych na otwartym rynku pracy z perspektywy działań w obszarze elastyczności funkcjonalnej” (s. 8). Uwzględniając dużą wiedzę Doktoranta na temat podmiotu badań oraz uwarunkowań funkcjonowania osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy, warto było wyjść poza sferę ocenną i określić cele pozwalające w pełni wykorzystać wiedzę Autora i wyeksponować wartość dodaną rozprawy.

Mgr Adrian Machajski sformułował również cele szczegółowe, klasyfikując je jako cele teoriopoznawcze, empiryczne, metodyczne i aplikacyjne. Stanowią one interesujące dopełnienie, choć w rzeczywistości mają szerszy zakres znaczeniowy niż cel główny.

Oceniając stopień realizacji postawionych celów, na podstawie zaprezentowanego przeglądu literatury oraz raportu z badań empirycznych można stwierdzić, że zamierzenia badawcze zasadniczo zostały zrealizowane, a postawione przez Autora cele zostały osiągnięte.

W dysertacji sformułowano sześć hipotez - hipotezę główną oraz pięć hipotez szczegółowych, dotyczących elastyczności funkcjonalnej i jej wymiarów oraz poziomu satysfakcji zawodowej osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy. Warto było jednak doprecyzować, zarówno sposób sformułowania hipotez, jak i sposób ich wyprowadzania na bazie literatury przedmiotu. Co prawda fragmenty poprzedzające poszczególne hipotezy nawiązują do literatury, jednak zawierają one elementy definicyjne, które powinny się znaleźć we wcześniejszych częściach rozprawy. Pojawia się również pytanie o spójność między hipotezą główną a hipotezami szczegółowymi oraz o weryfikowalność hipotez, np. H1.

W ramach poszukiwań odpowiedzi na postawione pytania badawcze oraz w celu weryfikacji przyjętych hipotez Doktorant zaprojektował dwuetapowe postępowanie badawcze, obejmujące badania ilościowe i jakościowe.

Ocena zakresu pracy, źródeł informacji i metod badawczych

Zakres przedmiotowy rozprawy stanowią zagadnienia dotyczące elastyczności funkcjonalnej organizacji oraz poziomu satysfakcji zawodowej osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy.

Podmiot badań stanowią osoby niepełnosprawne (o różnym stopniu niepełnosprawności - od lekkiego, przez umiarkowany, po znaczny), aktywne na otwartym rynku pracy.

Rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny. W ramach poszczególnych części Autor zastosował zróżnicowane metody badawcze. W części teoretycznej, stosując metodę analizy logicznej oraz dedukcji, wykorzystał 317 pozycji, stanowiących opracowania zwarte, publikacje w czasopismach naukowych oraz źródła internetowe. Na tej podstawie dokonał systematyzacji pojęć z przedmiotowego zakresu. Przywołane pozycje potwierdzają, że Doktorant zasadniczo rozpoznał krajową i zagraniczną literaturę przedmiotu, lecz warto było uzupełnić ten katalog o pozycje najnowsze, a w obszarze postaw pracowników, zwłaszcza satysfakcji i zaangażowania, również bardziej reprezentatywne.

W części empirycznej mgr Adrian Machaj ski zaprezentował wyniki badań własnych, zrealizowanych z wykorzystaniem zarówno metod ilościowych - badania ankietowe na grupie 172 niepełnosprawnych pracowników organizacji działających na otwartym rynku pracy, jak i jakościowych - wywiady z 7 pracownikami. Dobór metod jest trafny i uzasadniony. Docenić należy wieloetapowość procesu badawczego i łączenie metod gromadzenia danych, a także troskę o zachowanie rygoru metodologicznego w badaniach ilościowych. Warto było jednak uszczegółowić opis metodyki badań, zwłaszcza w zakresie próby badawczej czy metod analizy danych zgromadzonych podczas badań jakościowych. Należy jednak przypuszczać, że Doktorant zdobył cenne doświadczenia, które będzie mógł wykorzystać w kolejnych projektach badawczych, Tymczasem prezentowane postępowanie badawcze dostarczyło istotnego materiału badawczego, poszerzającego dotychczasową wiedzę w przedmiotowym zakresie.

Ocena układu pracy i ocena merytoryczna rozprawy

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska składa się z pięciu rozdziałów, wstępu, zakończenia, spisu rysunków, tabel, wykresów, a także bibliografii oraz załączników zawierających kwestionariusz ankiety zastosowany w badaniach ilościowych oraz scenariusz wywiadu użyty w badaniach jakościowych. Całość obejmuje 257 stron. Układ pracy jest logiczny, zgodny z zakresem problemowym, oparty na porządku - teoria, metoda, empiria. Spełnia w tym zakresie przyjęte, w ramach dyscypliny nauki o zarządzaniu i jakości, standardy.

Zasadnicza część rozprawy została poprzedzona wstępem, który zawiera uzasadnienie wyboru tematu, podstawowe obszary badawcze, definicję problemu badawczego oraz pytań

szczególonych, a dalej cel główny (określony przez Doktoranta jako cel badawczy) oraz cele szczegółowe, a wreszcie hipotezy i dość obszerną charakterystykę treści poszczególnych rozdziałów. Wstęp został przygotowany prawidłowo, zawiera niezbędne elementy i stanowi dobre wprowadzenie do analizowanej problematyki.

Część teoretyczna obejmuje dwa rozdziały i dotyczy kolejno elastyczności organizacyjnej, zwłaszcza elastyczności w zakresie funkcji personalnej, a także satysfakcji zawodowej, ze szczególnym uwzględnieniem pracowników niepełnosprawnych. W tym fragmencie dysertacji, dokonując przeglądu literatury, Doktorant uporządkował kategorie definicyjne i przedstawił kontekst istotny dla dyskusji głównych wątków. Rozważania prowadzone w tej części wskazują na wielowymiarowość kluczowych kategorii, a czasami również na interdyscyplinarność w podejściu do ich analizy. Pewne kwestie, jak koncepcję zwinności i zdolności dynamicznych czy tytułowej elastyczności funkcjonalnej warto było szerzej zaprezentować z uwagi na ich znaczenie dla sprawnego funkcjonowania współczesnych organizacji. Warto było również rozwinąć wątek otwartego rynku pracy osób niepełnosprawnych, akcentując korzyści tego typu rozwiązań oraz wskazując podstawowe zagrożenia, a także poszerzyć dyskusję na temat zadowolenia z pracy osób niepełnosprawnych i przywołać najnowsze wyniki badań. Część teoretyczna stanowi jednak udaną próbę porządkowania pojęć w obszarze podjętej problematyki. Systematyzacja wiedzy, jakiej dokonał Autor zasadniczo potwierdza znajomość literatury przedmiotu

dotyczącej satysfakcji zawodowej i roli funkcji personalnej w jej rozwoju. Ta część dysertacji potwierdza również znajomość pola badawczego oraz dobre rozeznanie jego specyfiki. Wartościowym dopełnieniem byłoby natomiast odwołanie się do teorii wyjaśniających mechanizm kształtowania satysfakcji czy zadowolenia z pracy, a także szersza prezentacja własnych poglądów Autora rozprawy.

W części poświęconej metodyce badań Doktorant zaprezentował problem badawczy, który rozwinął w postaci pytań szczegółowych, dalej wskazał cel główny oraz cele szczegółowe, hipotezy oraz model badawczy, a następnie opis procedury realizacji badań empirycznych, służących weryfikacji hipotez oraz odpowiedzi na pytania badawcze. Część metodyczna jest o tyle istotna, że wskazując na tym etapie konkretne narzędzia służące realizacji badań empirycznych, w konsekwencji decyduje się o tym, jakie zjawiska zostaną dostrzeżone oraz jakie wnioski zostaną na ich podstawie wyciągnięte. W tej fazie badań mgr Adrian Machajski zastosował dwuetapowy proces badawczy, w pierwszej fazie prowadząc badania ilościowe, a w kolejnej badania jakościowe. Dużo uwagi w tej części dysertacji poświęcił charakterystyce obu rodzajów badań oraz narzędzi pomiarowych zastosowanych na poszczególnych etapach postępowania badawczego (choć nie było konieczne definiowanie kategorii bazowych, jak

metoda, metodologia, hipoteza itp.) Docenić należy świadomość zachowania rygoru metodologicznego badań ilościowych i opis rzetelności skal pomiarowych. Wydaje się jednak, że dla przejrzystości wyводу i zgodnie z chronologią zdarzeń, należałoby zmienić kolejność prezentacji poszczególnych metod — w pierwszej kolejności opisując metody gromadzenia danych, a następnie metody ich analizy. Warto było również uszczegółowić opis próby badawczej, zarówno w odniesieniu do badań ilościowych, jak i jakościowych. Nie jest jasne bowiem dlaczego prowadząc badania dotyczące osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy wybrano województwo śląskie, jaka była ogólna liczba uczestników badania, ilu było pracodawców itp. Z kolei prezentacja uczestników badań jakościowych wymagałaby rozwinięcia w zakresie klucza doboru respondentów, sposobu dotarcia do respondentów spełniających kryteria, czyli osób, które doświadczyły zmian w obszarze funkcji personalnej (część trzecia scenariusza) oraz szczegółowych charakterystyk respondentów uzasadniających ich udział w badaniach. Wskazane byłoby również rozwinięcie opisu dotyczącego przebiegu analizy, zebranego w trakcie badań jakościowych, materiału empirycznego.

Należy jednak podkreślić, że mimo pewnych mankamentów metodycznych, przeprowadzone badania empiryczne dostarczyły istotnego materiału badawczego, dotyczącego związku między takimi działaniami jak rotacja na stanowiskach pracy, poszerzanie pracy, wzbogacanie pracy, zwiększanie zakresu samokontroli stanowiskowej oraz odpowiedzialności stanowiskowej a satysfakcją zawodową osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy. Część metodyczna potwierdza, że Doktorant realizując postępowanie badawcze i posiadając wsparcie Opiekuna naukowego zebrał cenne doświadczenia, które w przyszłości mogą skutkować kolejnymi projektami badawczymi.

Ostatnia część rozprawy prezentuje wyniki badań empirycznych. Zostały one przedstawione w kolejności ich realizacji, tzn. badania ilościowe i jakościowe. Wyniki badań ilościowych pozwoliły potwierdzić związki między wybranymi działaniami realizowanymi w ramach funkcji personalnej a satysfakcją zawodową osób niepełnosprawnych. Z kolei badania jakościowe pozwoliły zaprezentować perspektywę respondentów, dotyczącą postrzegania

niektórych rozwiązań związanych ze zmianą treści pracy. Zebrany materiał wskazuje, że Doktorant dobrze orientuje się w przedmiocie badań, potrafi zidentyfikować wyzwania, z jakimi przychodzi się mierzyć osobom niepełnosprawnym, a także oczekiwania, jakie formułują względem pracy i pracodawcy. Dzięki zaangażowaniu w proces badawczy udało się ustalić, jakie czynniki determinują satysfakcję z pracy osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy województwa śląskiego. Wyniki badań wskazują powody np. przesunięcia na inne stanowiska, ale nie wskazują jaka jest skala tego zjawiska wśród badanej grupy pracowników - ilu respondentów doświadczyło takich działań. Ta część rozprawy zyskałaby na wartości, gdyby wzbogacić ją o dyskusję wyników z odniesieniem do teorii, a także wyników badań innych autorów. Warto było również rozwinąć część wnioskową, a także zakres rekomendacji dla pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne. Ponadto zabrakło opisu dotyczącego analizy danych zebranych w wyniku realizacji badań jakościowych. Atutem jest natomiast możliwość bezpośredniego wykorzystania wyników w procesie realizacji funkcji personalnej w organizacjach działających na otwartym rynku pracy, zatrudniających osoby niepełnosprawne.

Końcowy fragment rozprawy doktorskiej - zakończenie zawiera syntetyczne podsumowanie postępowania badawczego.

Konkludując, przyjęta konstrukcja rozprawy wraz z postawionymi celami oraz hipotezami powoduje, że Doktorant konsekwentnie realizuje swoje zamierzenia i mimo że nie ustrzegł się pewnych błędów, zwłaszcza metodycznych, wyjaśnia wiele istotnych kwestii dotyczących wpływu elastyczności funkcjonalnej na poziom satysfakcji zawodowej osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy.

Ocena strony formalnej i zagadnień terminologicznych rozprawy

Treść dysertacji wskazuje, że Doktorant zasadniczo prawidłowo operuje pojęciami z zakresu nauk o zarządzaniu, choć w niektórych przypadkach wskazana byłaby większa precyzja, np. w odniesieniu do kategorii przedsiębiorstwo i organizacja, które Autor zdaje się traktować zamiennie, czy satysfakcja i zadowolenie. Formalna strona rozprawy jest prawidłowa. Elementy graficzne, takie jak tabele, wykresy, rysunki, a także przypisy oraz bibliografia sporządzone zostały prawidłowo.. Warto było jednak dopracować tekst pod względem redakcyjnym oraz unikać zbędnych powtórzeń, np. dotyczących celów, które w tekście zostały przywołane kilkakrotnie, zastosowanej skali Likerta czy prezentacji wyników badań, które są zawarte w tabelach, na wykresach oraz w opisie. Warstwa językowa stanowi niewątpliwie walor rozprawy. Autor sprawnie prowadzi wywód, co pozytywnie wpływa na odbiór całości.

Konkluzje recenzji

Mając na uwadze wszystkie walory dysertacji stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr. Adriana Machajskiego pt. „Elastyczność funkcjonalna organizacji a satysfakcja zawodowa osób

niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy”, napisanej pod kierunkiem naukowym dr hab. inż. Anny Lemańskiej-Majdzik, prof. PCz, spełnia warunki ustawowe określone w ustawie z dnia 20.07.2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Doktorant opanował wiedzę teoretyczną z zakresu nauk o zarządzaniu i jakości, uporządkował i scharakteryzował istniejący dorobek naukowy w zakresie elastyczności organizacyjnej, w tym funkcjonalnej oraz satysfakcji z pracy, zaprezentował sytuację osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy, a także przeprowadził i omówił wyniki postępowania badawczego. Lektura dysertacji prowadzi do wniosku, że jej Autor posiada zdolność obserwacji zjawisk i ich trafnej analizy. Przymioty te, wsparte doświadczeniem nabytym w trakcie realizacji badań empirycznych, pozwalają przypuszczać, że przyczynią się do rozwoju warsztatu naukowego Doktoranta, co pozytywnie rokuje w zakresie przyszłych projektów badawczych. Rekomenduję zatem Radzie Dyscypliny Naukowej Nauki o Zarządzaniu i Jakości Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej przyjęcie rozprawy doktorskiej i dopuszczenie mgr. Adriana Machajskiego do publicznej obrony.